

Obecná škola (německá) Pačín

1889 – 1938

Inventář

Číslo EL NAD: 660
Evidenční číslo pomůcky: 294

Obsah

Úvod.....	3
I. Vývoj původce archivního souboru.....	3
II. Vývoj a dějiny archivního souboru.....	6
III. Archivní charakteristika archivního souboru.....	7
IV. Stručný rozbor obsahu archivního souboru.....	7
V. Záznam o uspořádání archivního souboru.....	7
Příloha č. 1 – Seznam použitých pramenů a literatury.....	8
Příloha č. 2 – Seznam použitých zkratk.....	9
Inventární seznam.....	10

Úvod

I. Vývoj původce archivního souboru

Základy novodobého základního školství byly položeny v r. 1774 „Všeobecným školním řádem“ (Allgemeine Schulordnung für die deutschen Normal-, Haupt- und Trivialschulen in den sämtlichen k. k. Erbländern) vydaným císařovnou Marií Terezií na podkladě návrhu vypracovaného císařským rádcem a osvíceným augustiniánským opatem kláštera ve slezské Zaháni, Johannem Ignazem von Felbingerem. Zásadní roli v nově konstituovaném školském systému sehrála i za tím účelem zřízená dvorská studijní komise.

Všeobecným školním řádem byla dána struktura tzv. nižšího školství, které v podstatě existovalo do poloviny 20. století a nahradilo tak školský systém do té doby organizačně i pedagogicky nejednotný a roztržštěný. Dokument jako zásadní změnu oproti dosavadní praxi stanovil, že vrchní dozor nad školstvím přešel z církve na stát, neboť v každém hlavním městě jednotlivých zemí byla zřízena zemská školní komise při zemské vládě. Komise se starala o zřizování nových škol a spravovala zemský školní majetek. Ustanovovala pro jednotlivé obvody školní dozorce, kteří s podporou krajských úřadů dohlíželi na stav školství. Obvykle byli do této funkce ustanovováni vikáři. V jednotlivých místech pak byl svěřen dozor nad školou místnímu faráři. O materiální stránku věci se staral vrchností ustanovený světský dozorce, obvykle panský úředník nebo vážený občan.

Císařský předpis stanovil tři typy škol:

Triviální školy (označované jako farní nebo filiální v případech, kdy byly zřízeny při farách či filiálních kostelích) byly nejčastěji jednotřídní, více tříd měly výjimečně. Poskytovaly šestileté základní vzdělání dětem od 6 do 12 let v předmětech čtení, psaní, počítání, náboženství s mravoukou na něm založenou a uvedení k hospodářství. Docházka do těchto škol byla povinná a výuka probíhala v mateřském jazyce. Císař Josef II. vydal nařízení, že obecná škola má být zřízena i všude tam, kde je v obvodu půl hodiny 90 - 100 dětí školního věku. To v důsledku znamenalo zvýšení dosavadního počtu triviálních škol.

Hlavní školy zakládáné ve větších městech bývaly o 3 případně 4 třídách a poskytovaly vzdělání v řadě dalších předmětů navíc oproti školám triviálním. Vyučování se uskutečňovalo v němčině.

Normální nebo-li vzorné školy byly zřízeny v hlavních městech jednotlivých zemí, měly 4 třídy a jejich výuka v německém jazyce byla postavena na rozšířené osnově hlavních škol.

Za císaře Františka II. byl v r. 1805 vydán nový zákoník obecného školství, Politické školské zřízení (Politische Verfassung der deutschen Schulen für die k. k. österreichischen Provinzen mit Ausnahme von Ungarn, Lombardie, Venedig und Dalmatien), který znamenal opětovné získání dominantního vlivu církve na školství. Ponechal základní rozdělení škol, navíc přinesl zřizování reálných škol ve městech pro vzdělání obchodnického a úřednického dorostu. Ve městech mohly být zřizovány dívčí školy.

Většina triviálních škol měla jediného učitele na 100 žáků. Pokud jejich počet přesáhl toto číslo, býval učiteli přidělen pomocník. Školní budovy se pořizovaly tak, že vrchnost poskytla stavební materiál, školní patron (obvykle místní farář) zajistil řemeslníky a vesnice dodala ruční a potažní robotu. Školní povinnost se vztahovala i na děti pracující v továrnách, které se vzdělávaly o sobotách a nedělích, resp. dorost starší 12 let, jenž měl na venkově

navštěvovat zprvu do 18, později do 15 let, nedělní opakovací hodiny. V každém kraji byla zřízena alespoň jedna hlavní škola.

Podmínkou pro vykonávání práce učitelského pomocníka býval pro triviální školy tříměsíční, pro hlavní školy šestměsíční, přípravný kurs (preparandie) zakončený zkouškou. Pokud se pomocník při výuce osvědčil, mohl udělat další zkoušku na samostatné učitelství. Od r. 1832 bylo přípravné období nezbytné pro získání učitelské kvalifikace prodlouženo na 6 měsíců pro triviální školy a na 1 rok pro hlavní školy. V r. 1841 pak byla doba přípravy sjednocena na 1 rok pro oba typy škol.

Učitel býval doporučován zemskou vládou, majitelem panství či patronem školy, obcí nebo farářem a umístovací dekret vydávala konsistoř. Učitele vzorných a hlavních škol jmenovala dvorská komise. Dohled nad hlavními a triviálními školami náležel jednak místnímu duchovnímu správci, jenž byl přímým představeným učitele i školy, na niž zároveň vyučoval náboženství a současně světskému správci dohlížejícímu na řádný stav školní budovy a školní docházku. Právní základ zavedený Politickým školským zřízením v podstatě přetrval až do 2. poloviny 19. století, neboť uvedený předpis byl postupně rozvíjen dalšími úpravami.

V r. 1848 bylo ve Vídni zřízeno namísto dosavadní dvorské studijní komise ministerstvo veřejného vyučování, vzápětí přejmenované na ministerstvo kultu a vyučování. Následně pak byly v jednotlivých zemích monarchie konstituovány zemské školní úřady, do jejichž kompetence spadala správa obecných a středních škol. V jejich čele stáli zemští školní inspektoři. V každém politickém okrese byl ustanoven okresní školní inspektor, obvykle místní vikář. Od následujícího roku 1849 byla stanovena doba vzdělání pro učitele na 2 roky.

Mezi roky 1852 - 1858 byla provedena reorganizace hlavních škol tak, aby byly všude čtyřtřídní. Tam, kde byly čtvrté třídy již dříve, specializovaly se tyto školy jako reálné nebo měšťanské, a označovaly se proto jako nižší reálky či měšťanky. Pokračovalo se v nich ve výchově měšťanské mládeže pro obchod, řemeslo a hospodářství na základě daném triviální školou.

Konkordátem mezi rakouským císařem a papežem byla dominantní úloha ve školství od r. 1855 nakrátko vrácena církvi, nicméně vydáním řady zákonů v 60. letech 19. století se školství postupně vrátilo do pravomoci státu, stalo se záležitostí převážně civilní a zejména věcí decentralizovanou, v kompetenci jednotlivých zemí. V Čechách byl tento proces zahájen zákonem č. 33/1864 Z. z. o částečném zrušení školního patronátu a zákonem č. 1/1866 Z. z. o provedení rovného práva obou zemských jazyků ve školách obecných a středních.

Základní zásady pro další vývoj zemského školství mj. stanovil zákon č. 142/1867 Ř. z., který státu vyhrazoval právo nejvyššího řízení a dozoru nad vyučováním a vychovatelstvím. Zákonem č. 84/1868 Ř. z. byla určena základní pravidla pro vztah školy a církve.

Vyvrcholením legislativního procesu ve školství bylo vydání říšského zákona č. 52/1869 Ř. z. o obecných (v českém překladu někdy národních) školách. Zákon stanovil interkonfesijnost obecné školy, rozšířil trivium o četné další předměty, položil meze náboženskému vyučování, dal pevný základ měšťanské škole, stabilizoval osmiletou školní povinnost, upravil školní docházku, nově uspořádal přípravné i navazující vzdělávání učitelů, vymezil způsobilost k vykonávání učitelského úřadu (čtyřleté studium na učitelském ústavu) a způsob dosazování učitelů, vytkl povinnost ke zřizování a provozování škol a upravil předpisy a podmínky pro soukromé školství.

Některá ustanovení výše uvedeného zákona byla později upravena tzv. školskou novelou, zákonem č. 53/1883 Ř. z. Ještě za éry monarchie, ale následně i během existence Československé republiky navázala na oba zákony řada dalších zákonů a předpisů, jimiž byly upravovány jednotlivé problémy školství.

Na základě uvedené legislativy byly obecné (národní) školy (Volksschulen) určeny pro vzdělání mládeže ve věku školou povinném po dobu prvních pěti let školní docházky, případně pro vzdělávání v dalších třech letech školní povinnosti, pokud žáci nepřešli na školu měšťanskou nebo některou ze středních škol.

Veřejné obecné školy byly v Čechách zřizovány všude tam, kde v osadě nebo několika osadách (samotách) ležících v okruhu 1 míle (od r. 1876 v okruhu 4 km) bylo v pětiletém průměru více než 40 dětí ročně. Pakliže byla pro děti docházka z důvodu obtížných komunikací komplikovaná, mohly úřady přistoupit ke zřizování expozitur škol. K výuce na expozituře pak býval určen některý z učitelů obecné školy. Pokud byla škola nejméně 5 let nucena dělit většinu tříd, bývala následně rozdělena na 2 samostatné školy. Jestliže byla škola v lidnatém místě nebo počet zákonem vyžadovaných učitelů byl vyšší než 6, docházelo k jejímu dělení podle pohlaví a vzniku chlapeckých, resp. dívčích škol. Od školního roku 1932/33 byl stanoven maximální počet 50 žáků pro jednotřídky. Ve dvoutřídkách a vícetřídkách smělo být ve třídě nejvýše 60 žáků.

Měšťanské školy (Bürgerschulen) byly vyšším stupněm obecných škol určeným pro vzdělání v 6. - 8. roce školní docházky. Dle zákona byla veřejná měšťanská škola jako nezbytná zřizována v obvodě každého politického okresu. Další mohly být zřizovány při obecných školách s alespoň 400 dětmi. Do měšťanských škol měly za povinnost docházet děti, které měly tuto školu ve školním obvodu. V případě, že měla smíšená měšťanská škola alespoň 3 roky po sobě více než 300 žáků, došlo k jejímu rozdělení na dvě samostatné školy: chlapeckou a dívčí. Na základě tzv. malého školského zákona č. 226/1926 Sb. byly při měšťanských zaváděny pokračovací školy (živnostenské, kupecké, lidové hospodářské) a pokračovací kurzy pro 14 – 16letou mládež. Počínaje školním rokem 1932/33 nesměl být počet žáků v jednotlivých třídách vyšší než 60. Od r. 1941 byly přejmenovány na hlavní školy.

Obecné i měšťanské školy měly přidělen svůj tzv. školský obvod (tvořený kromě obce osadami, jejich částmi a samotami), který se až na nepatrně výjimek shodoval s obecními hranicemi. O majetkoprávní a provozní stránku škol v rámci školních obcí pečovaly od r. 1873 veřejné úřady - místní školní rady. Okresní školní rada pak zastupovala zájmy tzv. školního okresu navenek, vedla jednání o úpravě a rozšíření existujících škol či zřizování nových škol, prozatímně obsazovala uprázdněná učitelská místa apod. Na fungování školství v jednotlivých školských okresech dohlíželi státní zaměstnanci, okresní školní inspektoři. Nejvyšším dozorčím úřadem byla v jednotlivých zemích zemská školní rada.

Školský systém konstituovaný v rakouské monarchii ve 2. polovině 19. století a doplňovaný a upravovaný předpisy Československé republiky byl v hlavních rysech uplatňován v podst. až do r. 1948, resp. 1953, kdy po zavedení socialistického společenského uspořádání došlo i na změnu struktury školství.

V pohraničí však v důsledku změn souvisejících s koncem 2. světové války byly v r. 1945 obecné školy (Volksschulen) plošně prozatímně uzavřeny (viz Výnos MŠO poř. č. 18 z 7. VI. 1945, č. 2641 pres.) a následně zrušeny (viz Výnos MŠO poř. č. 90 z 16. X. 1945, č. 8551 pres). Od září 1945 byly nově otevírány české obecné školy pro děti dosídlenců.

Pačín (Patzin) nikdy nebyl samosprávnou obcí, vždy byl spravován z nedalekého Zhořce (Hurz), stejně jako osady Kamýk (Kamiegl), Kohoutov (Kahudowa) (od r. 1861) a Loučky (Lutschkahäusel). Obec Zhořec tedy bývala zároveň školním obvodem.

Do r. 1869 bývala škola putovní a první doložený učitel Gottfried Stingl údajně vyučoval od r. 1828 celých 45 let zprvu po jednotlivých usedlostech, přičemž výuka probíhala střídavě dva roky ve Zhořci a vždy jeden rok v ostatních spadajících zhořeckých osadách. Od r. 1869 byla v Pačíně zřízena stabilní škola, již bylo dočasně přiřčeno stavení čp. 10.

V r. 1873 došlo na postavení školní budovy čp. 16 a svou pedagogickou dráhu zde zahájil Franz Worschech, který tu působil velice krátce. Po jeho odchodu byl ještě v témže roce do čela školy postaven Adalbert Schwarra. Jeho vystřídal v r. 1886 Franz Schmid. Tento pan řídící měl v r. 1889 k ruce učitelku ručních prací Elisabeth Meixner a toho roku vyučovali 53 dětí.

V r. 1894, kdy školní obvod představoval přes čtyři sta stálých obyvatel, do školy docházelo již 71 žáků. Po řídícím Schmidovi v Pačíně poslední měsíce školního r. 1923/24 odučil Rudolf Sommer. Na počátku školního r. 1925/26 se stal novým správcem školy Adolf Ott. Učitelka ručních prací Maria Tutz, která s ním po určitou dobu vyučovala, školu provizorně řídila na konci školního roku 1934. Jako poslední známý řídící učitel byl jmenován Alfons Punzet činný nejméně do r. 1939.

V l. 1926 a 1931 byl objekt školy opraven nákladem 25 000,- K. Od školního roku 1932/33 byla pačinská škola rozšířena na dvoutřídní, přičemž obě třídy dohromady navštěvovalo 41 žáků. Dalším členem pedagogického sboru se tehdy stala Elfriede Mayer. Počet dětí školou povinných se postupně snižoval, v důsledku čehož se škola počínaje školním rokem 1934/35 stala opět jednotřídní.

Od r. 1873 do r. 1902 škola náležela do obvodu školního okresu Teplá a vyšší dohled nad ní tudíž vykonávala Okresní školní rada v Teplé, následně byla včleněna do okresu Planá a do r. 1939 na ni dohlížela Okresní školní rada v Plané, poté do r. 1945 Kreisschulamte v Teplé.

Na výuku se v Pačíně navázalo necelý rok po skončení 2. světové války a učilo se zde až do konce šk. r. 1974/75, kdy zde byla zrušena Základní devítiletá škola. Školní budova byla posléze přestavěna a dodnes je užívána jako rekreační objekt.

II. Vývoj a dějiny archivního souboru

Na každé obecné i měšťanské škole byly dle § 136 Řádu školního a vyučovacího pro školy obecné a měšťanské vydaného Nařízením ministerstva věcí duchovních a vyučování č. 159/1905 Ř. z. povinně vedeny a do „školního archivu“ ukládány úřední spisy: školní kronika, školní inventář, jednací protokol, index normálií, knihovní katalogy, seznam knih pro chudé žáky, třídní výkazy docházky a prospěchu žactva a třídní knihy. Vedení úředních spisů a korespondence školy měl v popisu práce určený správce školy, případně třídní učitelé.

Za dobu činnosti školy nepochybně vznikla četná agenda, z níž se však dochovaly jen kroniky z let 1889 – 1928 a 1928 – 1938 a konferenční protokol z let 1932 – 1934. Archiválie byly převzaty do Okresního archivu Stříbro z Národní školy v Pačíně v r. 1957, nebyly evidenčně podchyceny a pouze zahrnuty do souboru Sběrka kronik EL JAF 450. Při vnitřní revizi byl v r. 1999 založen EL JAF 660 Školy Pačín. V rámci GI v r. 2001 byly ze souboru vyčleněny archiválie ZDŠ Pačín EL JAF 938. Ostatní agenda školy je dosud neznámá.

III. Archivní charakteristika archivního souboru

V archivním souboru Obecná škola (německá) Pačín jsou uloženy 2 knihy školní kroniky z let 1889 – 1928 a 1928 – 1938, 1 kniha konferenčních protokolů z let 1932 - 1934.

Do inventarizace byl zahrnut veškerý archivní materiál původce. S ohledem na neexistující spisový plán a torzovitost dochovaných dokumentů bylo při koncipování inventárního seznamu vycházeno ze základního systému řazení a zároveň přihlédnuto k pořadí písemností tak jak určoval § 136 Řádu školního a vyučovacího pro školy obecné a měšťanské vydaného Nařízením ministerstva věcí duchovních a vyučování č. 159/1905 Ř. z.

Ve škole bezpochyby bývala systematicky vedena spisovna a jednotlivé dokumenty bývaly předpisově ukládány, nicméně signaturou („A 315“) je opatřena pouze kniha konferenčních protokolů, která má 52 orazítkováných a zcela popsáných stran. První díl kroniky nemá strany očíslované, je zcela popsán a na konci obsahuje seznam mužů, kteří z obce Zhořec narukovali na fronty 1. světové války. Mezi záznamy za školní léta 1914/15 a 1915/16 jsou vynechány dva listy na psaní tzv. válečné kroniky. Popsány však byly jen několika řádky. Druhý díl kroniky míval razítkem označených všech 200 stránek, přičemž stránky 71 – 100 se záznamy o školních rocích 1938/39 až pravděpodobně 1944/45 byly necitlivě vytrženy, takže poslední zápis (za školní r. 1937/38) je proveden na straně 69.

V průběhu pořádání nebyly navrženy žádné písemnosti k vnitřní skartaci.

Dochované archiválie jsou kategorie I. a II.

Jazykem archivního souboru je němčina.

Fyzický stav archivního souboru je dobrý.

IV. Stručný rozbor obsahu archivního souboru

Celý archivní soubor je badatelsky využitelným zdrojem informací ke studiu podstatné části dějin školy, resp. školního obvodu. Společně se souborem Základní devítiletá škola Zhořec-Pačín jsou jedinými dochovanými archiváliemi jak k dějinám školství, tak také samotné osady Pačín. Soubor může posloužit i ke zpracování dějin regionu z řady úhlů pohledu. Archiválie obsahují údaje, které lze využít např. i k národnostním, sociálním, demografickým a dalším tématům.

V. Záznam o uspořádání archivního souboru a zpracování archivní pomůcky

Archiválie souboru Obecná škola (německá) Pačín 1889 – 1938 uspořádala a inventární seznam vypracovala v prosinci 2006 Dana Bízová. Revizi inventárního seznamu provedla, úvod napsala a inventář sestavila v listopadu 2007 PhDr. Markéta Novotná ve Státním okresním archivu Tachov.

V Tachově, 30. května 2008

Dana Bízová, PhDr. Markéta Novotná

Příloha č. 1 – Seznam použitých pramenů a literatury

Adressbuch für den politischen Bezirk Plan-Weseritz und Umgebung, Planá 1926

Dobeš J., Hledíková Z., Janák J.: Dějiny správy v českých zemích, Praha 2005

Havelka F., Placht O.: Příručka školské a osvětové správy, Praha 1934

Janouškovec J.: Soupis kronik z okresu Tachov, uložených v okresním archivu, in: Sborník okresního muzea v Tachově, 1978/11, Tachov 1978

Lerch F.: Náš rodný kraj. Vlastivěda bezdružického soudního okresu a jeho okrajových částí, Plzeň, 2002

Národní archiv, Zemská školní rada v Praze, inv. č. 588, matriky škol-okres Planá, k. č. 282

Popis obecného školství v Království Českém, Praha 1889

Rozvoj socialistického školství na Tachovsku, Tachov 1981

Seznam národních škol a jejich učitelstva v Československé republice podle stavu ze dne 31. října 1933, Praha 1934

Schematismus des Volksschulwesens im Königreich Böhmen, Praha 1891

Schematismus für das Königreich Böhmen, Praha 1877

Über Grenzen hinweg, Geisenfeld 1964

Věstník Ministerstva školství a osvěty – ročník 1945

Příloha č. 2 – Seznam použitých zkratk

AP	archivní pomůcka
bm	běžný metr
čp.	číslo popisné
EL NAD	evidenční list národního archivního dědictví
GI	generální inventura
JAF	Jednotný archivní fond
k. k.	kaiserlich und königlich
l.	léta
MŠO	Ministerstvo školství a osvěty
NOŠ	německá obecná škola
pres.	presidiální
r.	rok
Ř. z.	Říšský zákoník
Sb.	Sbírka (zákonů)
ZDŠ	základní devítiletá škola
Z. z.	Zemský zákoník

Inventární seznam

Inv. č.	Obsah	Časový rozsah	Evid. jednotka
Úřední knihy			
1	Kronika (Chronik der I. c. Volksschule Patzin)	1889 – 1928	K 1
2	Kronika (Schulchronik)	1928 – 1938	K 2
3	Konferenční protokol (Konferenz-Protokolle)	1932 – 1934	K 3

Název archivu:	Státní okresní archiv Tachov
Název archivní pomůcky (archivního souboru):	Obecná škola (německá) Pačín
Značka archivního souboru:	NOŠ Pačín
Časový rozsah:	1889 – 1938
Počet evidenčních jednotek:	3 úřední knihy
Počet inventárních jednotek:	3
Rozsah bm:	0,05
Stav ke dni:	30. května 2008
Archivní soubor zpracovaly:	Dana Bízová, PhDr. Markéta Novotná
Pomůcku sestavily:	Dana Bízová, PhDr. Markéta Novotná
Počet stran:	12
Počet exemplářů:	5
Pomůcku schválil:	Mgr. Jan Edl